

Кавєріна Тетяна Петрівна – головний спеціаліст Управління з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (Секретаріату Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин) Міністерства внутрішніх справ України, м. Дніпро
<https://orcid.org/0009-0001-7114-5173>
0664191061t@gmail.com

Кривонос Максим Васильович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри поліцейської діяльності Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кропивницький
<https://orcid.org/0000-0001-5252-0663>
e-mail: krivonosmv@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2024.3-4/40-52>

Алгоритм проведення альтернативного впізнання особи, що загинула внаслідок дії фактору непереборної сили (практичний аспект)

У статті запропоновано один з дієвих алгоритмів проведення альтернативного впізнання особи (цивільної чи комбатанта), загиблої внаслідок воєнної агресії росії. Наразі цей алгоритм апробовано в практичній діяльності слідчих Національної поліції України, починаючи з кінця березня 2022 року, від періоду деокупації Київської області, проте його використання піддано критиці через певні процесуальні колізії. На підставі наявних зауважень цей алгоритм використовується як допоміжний, а його результати беруться до уваги лише частково. Проте, висвітлення керівництвом Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) результатів роботи спеціалістів-криміналістів Національної поліції України (далі – НПУ) в засобах масової інформації викликає значний інтерес з боку громадян, особливо коли йдеться про необхідність проведення генетичної ідентифікації їх загиблих родичів. Отже, за умови дотримання процесуальної послідовності та комбінації слідчих (розшукових) дій, грамотності складання процесуальних документів, представлений авторами систематизований алгоритм має право на існування в якості самостійного інструменту ідентифікації особи.

Саме наукове обґрунтування можливості практичного використання затребуваного алгоритму альтернативного впізнання загиблої особи (насамперед – комбатанта), який поєднує різні елементи негенетичної та генетичної ідентифікації є метою статті.

Відповідно до поставленої мети використано комплекс загальнонаукових та спеціально наукових методів наукового пізнання: діалектичний метод наукового пізнання; загальні емпіричні методи (спостереження, порівняння, описання); логічний підхід (аналіз, синтез, узагальнення, аналогія); спеціальні юридичні методи (порівняльно-правовий та системно-структурний).

Автори зазначають, що в умовах воєнного стану та постійних викликів, пов'язаних із впливом фактору непереборної сили, доцільно застосовувати комбіновані методи ідентифікації загиблих. Зокрема, експрес-метод дослідження зразків біологічного походження від трупа з використанням системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» може суттєво спростити процедуру встановлення особи, яка наразі триває місяцями. Цей метод можна і доцільно використовувати в межах досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами загибелі людей, ідентифікації тіл загиблих цивільних та військових внаслідок ракетно-бомбових ударів житлових об'єктів, об'єктів інфраструктури та внаслідок дії фактору непереборної сили.

Під час дослідження з'ясовано питання практичної складової та враховано той факт, що використання описаного нижче експрес-методу дослідження зразків біологічного походження було ефективним під час документування резонансних подій, що стали наслідками порушення законів та звичаїв війни і потягли за собою загибель людей. Також слід зазначити, що на практиці висновками молекулярно-генетичних експертиз підтверджено високий відсоток позитивних результатів, отриманих внаслідок використання системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis», проведених за тими ж об'єктами дослідження.

Констатовано відсутність належного процесуального підґрунтя для використання експрес-методу ідентифікації загиблої особи, оскільки не прийнято відповідних змін до кримінального процесуального законодавства (проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування від 20.09.2023 № 10075» не підтримано головним науково-експертним управлінням апарату Верховної Ради України, а альтернативних законопроектів наразі не подано). Враховуючи тривалість процесу прийняття змін до законодавства, що здійснюються без урахування нагальності вирішення питання щодо процесуально правильного застосування методу експрес-аналізу зразків біологічного походження (далі по тексту – експрес аналіз), доцільно розробити та впровадити в роботу слідчих погоджений алгоритм альтернативного впізнання загиблої особи за аналогією з використанням спеціальних знань під час огляду (ч. 4.3, 7 ст. 237 КПК України).

Ключові слова: ідентифікація особи, воєнні злочини, огляд, слідчі дії, негенетична ідентифікація, молекулярно-генетична експертиза, ДНК-дослідження, криміналістика, комбатанти.

Вступ

Новим викликом не лише для України, а й для провідної судової криміналістики стало повномасштабне військово-вторгнення армії росії в територіальні межі України, що спричинило нову хвилю, після 2014–2015 років, численних людських жертв як серед цивільного населення, так і серед військових. Жорстокі катування та позасудові страти цивільних на тимчасово окупованих територіях, ракетні обстріли населених пунктів на всій території України, руйнування об'єктів цивільної інфраструктури, житлових будинків, що тягли за собою беззаперечну загибель людей – стали справжнім випробуванням як для звичайних людей, так і професіоналів галузі судової медицини і судової криміналістики. Особливо це стосувалось кількості, якості та само-

го процесу дослідження тіл та решток загиблих, ідентифікації осіб. Лише поєднання напрацювань судової медицини та молекулярної генетики в площині кримінального процесу можуть дати результат та у подальшому бути використаними в якості доказу вчинення воєнного злочину, наслідком якого стало умисне вбивство.

Після повномасштабного вторгнення росії та деокупації окремих районів Київської області світовій спільноті відкрилися жахливі картини масових поховань цивільних осіб, які стали жертвами кривавої терористичної політики (Спеціалісти-криміналісти, 2022). Більшість виявлених тіл піддавались візуальному впізнанню за рисами зовнішності, особливими прикметами, предметами одягу чи прикрасами. Однак, у випадках, коли візуальне впізнан-

ня було неможливим, проводилася молекулярно-генетична експертиза з метою встановлення особи, що є логічним завершенням процесу ідентифікації.

На етапі ідентифікації особи ініціатива виключно за органами досудового розслідування. З 2022 року спеціалісти-криміналісти (інспектори-криміналісти) слідчих підрозділів Національної поліції України почали працювати з системами експрес-аналізу ДНК на основі технології RAPID DNA, що протягом 90 хвилин може створювати інтерпретовані генетичні профілі з біологічних зразків (Цуцкірідзе, Кримчук, Вітвіцький та інші, 2023, с. 35–37; Погорецький, 2023, с. 94–95).

Інноваційна система експрес ДНК-аналізу була вперше розроблена в Бостоні (США) (Ідентифікація, 2023) та почала використовуватися для ідентифікації особи ще в 2004 році. Після подій на Савур-могілі, Іловайського та Дебальцевського котлів у 2014–2015 роках виникла нагальна потреба в ідентифікації значної кількості невпізнаних тіл військових і цивільних осіб, доставлених до судово-медичних установ після бойових дій.

Події зазначених боїв відбулися у спекотну літню пору, що призвело до значного прискорення трупних змін (гниття) тіл, залишених на полі бою, що фактично повністю унеможливило їх візуальну ідентифікацію. Станом на осінь 2014 року ще існувала можливість забрати тіла за допомогою волонтерів, яких представники незаконних збройних формувань допускали до моргів на той час уже окупованої території.

У 2018–2019 роках розпочалися переговори щодо можливості придбання в США системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis», яка до України надійшла лише після повномасштабного вторгнення росії. Основною перевагою лабораторії є її мобільність, що дозволяє проводити експрес-аналіз безпосередньо на місці події, поза межами стаціонарної лабораторії науково-дослідних експертних

криміналістичних центрів. Швидкість встановлення генетичного профілю дає змогу ефективно працювати на місці події у випадках масової загибелі людей, загибелі населення після ракетних атак, коли відбулося фрагментування тіл тощо.

Однак усі переваги використання системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» в Україні наразі нівелюються невідповідністю її фактичного застосування нормам чинного кримінального процесуального законодавства, оскільки отримані за її допомогою фактичні дані не набувають ознак доказів у кримінальному провадженні за умови її самостійного застосування. У разі застосування систем для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» фактичне дослідження мікрочастин проводять спеціалісти-криміналісти, які здійснюють свої повноваження відповідно до нормативних документів (Інструкція, 2017), що регламентують діяльність органів досудового розслідування, і не є експертами, не мають відповідної фахової підготовки та допусків до проведення експертних досліджень, не володіють експертними методиками дослідження та не несуть кримінальної відповідальності за отримані результати. Вони не складають висновку експерта відповідно до положень ст. 101 КПК України (КПК, 2012), однак можуть надавати *консультації, пояснення, довідки та висновки* під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, відповідно до ст. 71 КПК України (КПК, 2012). При цьому Є.М. Компанець звертає увагу на неоднозначну оцінку документів спеціаліста судом через не встановлення форми та вимог до змісту таких документів (Компанець, 2020, с. 318–323), що на думку Ю.М. Чорноус свідчить про необхідність удосконалення даного інституту та внесення відповідних змін до КПК України (Чорноус, 2023, с. 479).

У цьому зв'язку праві П.Є. Антонюк та В.В. Пясковський, які зазначають, що «саме в результаті безпосередніх дій спеціаліста із застосування ним спеціальних знань та навичок щодо методів та можливостей науково-технічних засобів, докази, недоступні для сприйняття до дій спеціаліста, стають доступними для загального сприйняття іншими учасниками кримінального провадження» (2021, с. 332–341). І такі дії спеціаліста на сьогоднішній день можуть бути зафіксовані лише у *«письмовому поясненні спеціаліста»*, який брав участь у проведенні відповідної процесуальної дії (наприклад, огляду трупа з дослідженням біологічних зразків за допомогою системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis»), яке відповідно до положень ст. 105 КПК України є додатком до протоколу, в якому, у свою чергу, можуть бути викладені обставини щодо технології застосування ним:

- його професійних знань та навичок для виявлення і вилучення криміналістично значущої (доказової) інформації;
- обрання наукових методів пізнання об'єктивної дійсності, послідовності та результатів їх застосування;
- властивостей та характеристик виявленої слідової інформації тощо (с. 337–339).

Наведена думка вчених є цілком слушною, виходячи з необхідності швидкого вирішення окремих завдань розслідування.

У свою чергу, довідки та висновки спеціаліста, складені ним за результатами участі в окремих слідчих (розшукових) діях також теоретично можуть бути використані в доказуванні у кримінальному провадженні, однак судова практика щодо їх оцінки та використання наразі не сформована. При цьому «використання висновку спеціаліста, як документа і письмового доказу, є необхідною умовою для підвищення ефективності кримінального судочинства» (Компанієць, 2020, с. 318–323), про що неодноразово зазначалося в науковій літературі.

Отже, методологічну основу цього дослідження становить системно-структурний підхід до процесу ідентифікації особи з урахуванням аналізу ситуації загибелі (місце, час, локація, події тощо) та місця виявлення чи місця ймовірного перебування (у тому числі й на момент репатріації) тіла загиблого, його стану, дії фактору полону чи непереборної сили тощо, важливих для використання під час ідентифікації особи невідомого трупа з подальшим підтвердженням особи шляхом її генетичної ідентифікації. Наукова новизна дослідження полягає в комбінуванні методів аналізу негенетичної картини ідентифікації особи, експрес-аналізу з використанням можливостей системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» та лабораторного дослідження ДНК-аналізу, інтегрованих у площину кримінального процесу в межах досудового розслідування фактів загибелі цивільних осіб та комбатантів внаслідок ракетно-бомбових ударів та бойових дій.

Попереднє застосування методу експрес-аналізу дозволяє оптимізувати ресурси лабораторного дослідження в експертних центрах та дає змогу експертам зосередитись на вибіркового предметного дослідженні найбільш інформативних об'єктів ідентифікації. Бойові дії внаслідок збройної агресії росії на території України відбуваються протягом десяти років, ракетні удари по цивільних об'єктах та об'єктах інфраструктури призводять до людських жертв, цілковите порушення норм Міжнародного гуманітарного права в частині поведінки з тілами загиблих комбатантів, тривале перешкоджання репатріаційним заходам з боку окупаційної влади, повторні ракетні удари по цивільних об'єктах, – це не повний перелік обставин, що підтверджують необхідність застосування попереднього експрес-аналізу для дослідження зразків біологічного походження загиблої людини чи її решток з метою подальшої (заклучної) конкретизованої генетичної ідентифікації в межах експертних центрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Більшість вітчизняних досліджень щодо використання системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» під час досудового розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з загибеллю людей внаслідок масованих ракетно-бомбових ударів, зазнали критики з боку практичних експертів-біологів (генетиків). Причиною цього є саме відсутність кримінальної процесуальної складової в основі її застосування. Проте вчені криміналісти вважають таку методику досить прогресивною. Так, К.О. Чаплинський (2023, с. 402–405), Є.Ю. Свобода (2024, с. 150–156), Т.В. Михальчук та О.О. Шульга у своїх роботах не лише виокремлюють прогресивність роботи приладу, а й вказують на беззаперечну необхідність його застосування в межах досудового розслідування усіх видів кримінальних правопорушень, де необхідно застосування ДНК-аналізу. Окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися й іншими криміналістами (Бишевец&інші, 2015, с. 53–58).

На відміну від України, у науковому середовищі США тематика дослідження системи «ANDE Rapid DNA» навпаки є досить поширеною, оскільки вона активно використовується як під час документування кримінальних злочинів, так і у випадку вирішення цивільно-правових питань, таких як, наприклад, встановлення батьківства. У травні 2024 року в Університеті м. Нью-Йорк відбувся захист дисертації молодшої вченої в галузі судової медицини Олександри Лейхнам. Дисертація на тему «Внутрішня валідація приладу ANDE Rapid DNA для аналізу зразків кісток, тканин та крові» була написана у відділенні післядипломних досліджень коледжу кримінального правосуддя Джона Джея (2023) та визнана однією з найкращих робіт сучасності.

Метою і основним завданням дослідження є визначення і виокремлення позитивних й негативних сторін експрес-дослідження з застосуванням

системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» в межах досудового розслідування. Оцінивши всі позитивні сторони застосування зазначеного методу, автори прагнуть запропонувати практичний дієвий алгоритм слідчих (розшукових) дій, в межах проведення яких є можливість легалізувати, у відповідності до чинного кримінального процесуального законодавства, результати використання експрес-методу для ідентифікації особи у виключних випадках (або в межах попереднього допоміжного впізнання). Для досягнення поставленого завдання необхідно поетапно пропрацювати комплексний процес ідентифікації особи в конкретних ситуаціях, спричинених бойовими діями та фактором непереборної сили з огляду на практичний досвід слідчої роботи протягом періоду з 2014 року й дотепер.

Матеріали та методи

Для досягнення поставленої мети дослідження авторами застосовано загальнонаукові та спеціальні методи. Загальний діалектичний метод наукового пізнання застосовано для вивчення механізму кримінально-процесуального регулювання питання встановлення особи, загиблої внаслідок дії фактору непереборної сили в період воєнної агресії. Загальні емпіричні методи (спостереження, порівняння, описання) та логічний підхід (аналіз подій, місця виявлення тіла, обставини зникнення особи та її загибелі, шляхи евакуації тіла та решток, узагальнення всіх стартових даних, аналогія та циклічність подій в цілому та використання спеціальних юридичних методів (порівняльно-правового та системно-структурного) – для алгоритмізації самого процесу встановлення особи.

Виклад основного матеріалу

Отже, з моменту використання методу експрес-аналізу виникає законне питання – процесуальної відповідності результатів дослідження, отриманих при застосуванні ресурсу системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» в межах досудового роз-

слідкування. Адже, не дивлячись на схожість методики дослідження біологічного матеріалу відразу постало багато суттєвих проблемних питань щодо законності використання результатів цього методу як складової алгоритму альтернативного впізнання загиблої особи. Основною аргументацією використання тактики альтернативного впізнання загиблої особи (цивільного та комбатанта), що пропонується до використання та вже апробована під час практичної роботи, є часткове спрощення процесу молекулярно-генетичного дослідження шляхом залучення пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій. Різна кримінально-правова кваліфікація протиправних дій, які було вчинено стосовно цивільних та військових тягне за собою й різні кримінальні процесуальні наслідки. Так, у випадку загибелі цивільних осіб внаслідок ракетно-бомбових ударів та під час бойових дій, дії винної особи будуть кваліфікуватись за частиною другою ст. 438 Кримінального кодексу (далі – КК України) (КК України, 2001), за ознаками порушення законів та звичаїв війни як жорстоке поводження з цивільним населенням, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій, якщо вони поєднані з умисним вбивством. А от у випадку безвісного зникнення особи за особливих обставин, ми насамперед розглядаємо факт загибелі комбатанта на полі бою, якщо не йдеться про катування та протиправне поводження з особами, що склали зброю та військовополоненими, і лише на початковому етапі досудового розслідування маємо первинну правову кваліфікацію за частиною першою (чи другою, в залежності від слідчої ситуації) статті 115 Кримінального кодексу України (далі – КК України) з додатковою відміт-

кою «зникнення безвісти», що передбачено «Положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення», затвердженим наказом Офісу Генерального прокурора України від 30.06.2020 № 298 (наказ ОГП, 2020). Виходячи з основоположних засад Міжнародного гуманітарного права (далі – МГП), доречно посилатись на «імунітет комбатанта», коли спричинення смерті в умовах війни, якщо воно не супроводжується порушенням норм МГП, не утворює складу злочину. Іншими словами, згідно з положеннями МГП, спричинення загибелі (вбивства) комбатантом комбатанта (в деяких випадках і цивільної особи, яка втратила імунітет) не є злочином, за винятком випадків, передбачених розділом II «IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додатком до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі» (далі – IV Конвенція) (IV Конвенція, 1907).

Відповідно до положень Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164, норми міжнародного гуманітарного права вступають у дію з початком збройного конфлікту або операції з підтримання миру і безпеки. Обсяг зобов'язань сторони міжнародного збройного конфлікту (війни) визначається як нормами звичаєвого права, так і договірними нормами МГП, ратифікованими кожною стороною (Інструкція, 2017).

Таким чином, основною метою досудового розслідування у кримінальному провадженні, наприклад, за фактом безвісного зникнення особи-комбатанта (ст. 115 КК України з додатковою відміткою «безвісне зникнення») є фактичне встановлення місцезнаходження зниклого та його ідентифікація в живій особі чи трупі. У разі підтвердження факту загибелі призначається та проводиться комплекс судових експертиз (судово-медична (трупу та речових доказів), молекулярно-генетична та інші) з метою збирання об'єктивних

даних, необхідних для ідентифікації особи загиблого. Стадія притягнення особи до кримінальної відповідальності за умисне вбивство особи-комбатанта в умовах війни (збройного конфлікту) за бойової ситуації логічно відсутня.

Проект Закону України № 10075 від 20.09.2023 «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування» (Проект Закону, 2023), містить положення, які мали б, у тому числі, спростити ідентифікацію загиблих осіб завдяки використанню можливостей пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis», яка використовує фактично ту ж технологію та методики, що й стаціонарні лабораторії НДЕКЦ МВС України при проведенні судових молекулярно-генетичних експертиз. Однак наразі жодних рішень щодо внесення відповідних змін у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство не прийнято.

Процедура проведення експрес-аналізу в умовах дії фактору непереборної сили під час дослідження місць масових поховань, ракетних обстрілів з великим обсягом ураження та значними людськими жертвами все ж дозволяє, в межах синергії зі ст. 237 КПК України (огляд) застосовувати можливості пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis», але наразі виключно як додатковий ресурс ідентифікації загиблих або засіб попередньої перевірки та сортування відібраних зразків. У такий спосіб, під час проведення огляду місця події вилучаються ймовірні носії геномної інформації (фрагменти тіл і їх рештки), які за допомогою ресурсу «ANDE Rapid DNA» трансформуються в ДНК-профілі (за наявності відповідного біологічного об'єкта, який містить клітини з ядрами). Факт використання системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» оформлюється довідкою, яка є додатком до протоколу огляду

(місця події, предмету, речі чи об'єкту). У подальшому, слідчий має всі підстави для визначення об'єктів для призначення порівняльної судової молекулярно-генетичної експертизи. Отже, у межах чинного кримінального процесуального закону слідчий має можливість виявити об'єкти-носії та встановити геномну інформацію людини, що підтверджується складенням наступних документів:

- протоколу огляду (частіше – огляду місця події, як основного процесуального документа, який від початку до кінця фіксує проведення дослідження за допомогою «ANDE Rapid DNA» в межах цієї слідчої (розшукової) дії);

- протоколу отримання зразків для дослідження;

- протоколу огляду речей, відповідно до якого зразки поміщаються до системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis», в якому безпосередньо проводиться експрес-аналіз та встановлюється ДНК-профіль людини;

- протоколу огляду документів, згідно якого проводиться огляд бази даних ДНК-профілів у програмному забезпеченні FAIRS з метою ідентифікації особи за генетичними ознаками;

Такі протоколи, у відповідності до ст. 84 КПК України «Докази» та ст. 99 КПК України «Документи» КПК України, є доказами у кримінальному провадженні. Відомості про додатки до протоколу слідчої (розшукової) дії фіксуються у самому процесуальному документі слідчої дії, – протоколі.

Використовуючи описаний вище алгоритм складання процесуальних документів, можна проводити огляд місця події за фактами загибелі громадян внаслідок влучання ракет по житловим будівлям та об'єктам цивільної інфраструктури з одночасним виявленням об'єктів дослідження, які є носіями геномної інформації людини, ідентифікацією загиблих у випадку фрагментування їх тіл.

Крім того, вказаний алгоритм дозволить суттєво спростити тактику альтернативного впізнання загиблої особи

(комбатанта) у закладах судової медицини, навіть у випадках доставлення тіла вже з ознаками гнилісних змін, але при наявності на тілі чи при ньому особливих ідентифікуючих предметів чи ознак (татуювання, пірсингу, ювелірних прикрас чи обрядових речей тощо).

Лікар, судово-медичний експерт закладу Міністерства охорони здоров'я України має право скласти лікарське свідоцтво про смерть (Інструкція МОЗ, 2006) щодо невстановленої особи, однак зазначати у ньому дані про конкретну особу можна лише у випадках:

а) наявності документа, що підтверджує таку особу;

б) підтвердження особи протоколом пред'явлення трупа для впізнання;

в) винесення слідчим постанови про встановлення особи у випадку проведення комплексу процесуальних дій, у тому числі й молекулярно-генетичних експертиз, які підтверджують особу саме цієї людини.

Наразі коротко зупинимося на двох останніх підставах.

Протокол пред'явлення трупа для впізнання та постанова слідчого про встановлення особи є документами, що підтверджують особу загиблого (померлого), на які посилається лікар, судово-медичний експерт при складанні лікарського свідоцтва про смерть. Обидва документи є підсумком попередньо проведених слідчих (розшукових) дій, спрямованих на ідентифікацію особи. Якщо для винесення слідчим постанови про встановлення особи потрібно попередньо провести кілька досліджень, судових експертиз і співставити факти, що стосуються ймовірного місця зникнення особи та виявлення його тіла, обставин та способу смерті (загибелі) тощо, що відбувається протягом тривалого часу, то для складення протоколу пред'явлення трупа для впізнання, у відповідності до положень ст. 230 КПК України, (КПК, 2012) таких процедур непотрібно. Для складення протоколу пред'явлення трупа для впізнання достатньо присутності особи, яка може впізнати загиблого

за сукупністю ознак, притаманних саме цій конкретно особі.

Чи можливо проведення впізнання особи за умови гнилісних змін тіла загиблого (померлого)? Проаналізувавши практичний аспект вказаної слідчої (розшукової) дії, можемо стверджувати, що завдяки використанню ресурсу пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» в окремих випадках це можливо і доцільно.

Нажаль, через загострення ситуації на фронті, швидкий перехід позицій від однієї сторони до іншої, деяка кількість загиблих захисників на певний час залишається не евакуйованою з поля бою, що призводить до незворотних гнилісних змін тіла. Не вдаючись у подробиці цього процесу зауважимо, що внаслідок евакуації тіл через певний час чи після репатріаційних заходів, вже перебуваючи у закладах судової медицини, представники військових підрозділів повідомляють, що доставлене тіло може належати певній особі. Підтвердженням цього факту можуть бути і об'єктивні дані – наявність особистих речей при особі, татуювань, рубців, слідів дії будь-яких травмуючих факторів у минулому, особливості стоматологічного апарату тощо, на які можуть посилатися члени сім'ї загиблого (померлого) і які можуть бути наявні на тілі, що перебуває у морзі, тобто така інформація повністю співпадає. При цьому через гнилісні зміни тіла, проведення впізнання, наприклад, за рисами обличчя, буде неможливо. Як слід діяти в такому випадку?

Пропонуємо алгоритм дій слідчого під час пред'явлення трупа для впізнання з використанням ресурсу системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis». Цей алгоритм дозволить суттєво скоротити час для ідентифікації особи та передачі тіла загиблого для організації і проведення належного поховання.

Тож по порядку, пропонуємо наступне:

– тіло, доставлене до закладу судової медицини з умовною позначкою

«ймовірно встановлена особа як ПІБ», на підставі попереднього підтвердження такого факту представниками військового підрозділу чи інших осіб, надається для впізнання рідним загиблого;

– відповідно до отриманих результатів впізнання, у разі умовно-позитивного результату та згоди рідних, до проведення огляду трупа залучити фахівців судової-медицини та криміналістики. Вони відбирають зразки кісткової тканини від трупа, після чого проводять експрес-аналіз за допомогою пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» у межах слідчої (розшукової) дії – огляду, з долученням результатів дослідження у вигляді додатку до протоколу. Варто зазначити, що процедуру відбору зразків біологічного походження від трупа доцільніше проводити вже в межах розтину, що передуює проведенню судово-медичної експертизи. Однак сам процес розтину виходить за межі огляду трупа, тому огляд трупа має бути призупинено до вилучення біологічного зразка;

– відібрати заяву від біологічно-спорідненої особи про проведення порівняльного експрес-аналізу, вжити заходів щодо відбору зразка букального епітелію в межах вимог КПК України та провести дослідження за допомогою пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» в межах слідчої (розшукової) дії – огляду з долученням результатів дослідження у вигляді інших матеріалів, які пояснюють зміст протоколу (що є також додатком до протоколу);

– висновки попереднього порівняльного експрес-дослідження фактично будуть підтвердженням візуального впізнання. А використання результатів роботи пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» стане додатком до протоколу огляду і таким чином матиме значення доказу;

– у межах проведення розтину трупа, з метою подальшого проведення судово-медичної експертизи, доручити експерту відібрати зразки для проведення молекулярно-генетичної експертизи;

– на підставі отриманих результатів візуального впізнання та позитивних результатів експрес-дослідження з використанням пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis» складається протокол впізнання трупа, копія якого надається лікарю, судово-медичному експерту для оформлення лікарського свідоцтва про смерть особи;

– слідчий залучає експерта (вносить постанову про призначення судової молекулярно-генетичної експертизи, при проведенні якої встановлюється генетичний профіль зразка кісткової тканини, генетичний профіль зразка букального епітелію від біологічно-спорідненого родича та порівнюється отримана геномна інформація);

– тіло загиблого передається рідним (військовій частині) для організації поховання;

– отримані висновки судових експертиз долучаються до матеріалів досудового розслідування.

Таким чином, слідчий органу досудового розслідування дотримується всіх норм чинного кримінального процесуального законодавства, проводячи процедуру впізнання особи з застосуванням пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE6C Rapid DNA Analysis». Результати дослідження оформлюються як додатки до протоколу слідчої (розшукової) дії, що беззаперечно є доказом у кримінальному провадженні. Це суттєво скорочує період перебування тіла загиблого у закладі судової медицини, що відповідно зменшує потік скарг рідних на тривалість проведення ідентифікації особи. Виконання порівняльної молекулярно-генетичної експертизи у такому випадку не прискорюється, а її результат вже фактично відомий.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Основним підсумком проведеного дослідження є те, що у разі фактичного визнання рідними загибелі військового, за відсутності обставин, передбачених

IV Конвенцією, використання запропонованого алгоритму дозволить значно скоротити час, необхідний для встановлення особи загиблого, який у середньому становить 2–3 доби замість кількох місяців. Це зумовлено тривалістю проведення судових експертиз та завантаженістю експертних центрів. Запропонований підхід сприяє посиленню довіри до органів досудового розслідування та закладів судової медицини, а також зниженню суспільної агресії, викликаной поточною ситуацією з тривалою ідентифікацією невпізнаних тіл та їх решток, особливо в східному регіоні України. Всі дії слідчого та експерта мають відбуватися під час досудового розслідування та виключно в межах чинного законодавства. Однак, слід наголосити, що використовувати вказаний алгоритм рекомендується лише у тих випадках, коли рідні за-

гиблого ментально визнають факт його загибелі і до того ж можуть впізнати особу за сукупністю певних ознак (негенетичних та генетичних), тобто за умови безконфліктності.

Подальше дослідження взаємопроникнення методів експрес-дослідження з використанням пересувної системи для швидкої ДНК ідентифікації «ANDE 6C Rapid DNA Analysis» в межах генетичної ідентифікації загиблої особи та кримінально-процесуальних норм, пов'язаних з цим питанням тільки сприятиме покращенню результатів встановлення особи. Адже після закінчення війни питання ідентифікації загиблих буде актуальним ще не один десяток років.

Подяки

Немає.

Конфлікт інтересів

Немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Alexandra Leichnam. An Internal Validation of the ANDE Rapid DNA Instrument for Bone, Tissue, and Blood Samples. A Thesis Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science in Forensic Science John Jay College of Criminal Justice The City University of New York. May, 2024. 66 P. URL: https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1333&context=jj_etds.

V Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі Україна: Міжнародний документ від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222.

Антонюк П. Є., Пясковський В. В. Письмове пояснення спеціаліста в системі процесуальних джерел доказів на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. *Криміналістика і судова експертиза*. Випуск 66. С. 332–341. URL: <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/Antoniuk2.pdf>

Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування» від 15.12.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/b8f8fed2-d06f-470b-aa82-d59d696ca107>.

Ідентифікація жертв, коли ANDE готова допомогти. URL: <https://www.ande.com/>.

Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: затв. наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17>.

Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: затв. наказом МВС України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>.

Інструкція щодо заповнення та видачі лікарського свідоцтва про смерть (форма N106/о): затв. наказом МОЗ України від 08.08.2006 № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1152-06>.

Компанець Є. М. Висновок спеціаліста як передумова доказування порушення прав інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. № 2. 2020. С. 318–323. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.60

Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>.

Огляд місця події за фактами повідомлень про виявлення місць стихійних поховань (за матеріалами роботи на деокупованих територіях): poradnik dla praktichnih pracivnikiv organiv dosudovogo rozsliduvannya / Цуцкірідзе М.С., Кримчук С.Г., Вітвіцький С.С. та ін. Кропивницький: Дон. держ. уні-т. внутр. справ; Київ: Гол. слідч. упр. Нац. поліц. України, 2023. С. 35–37.

Погорецький М.А. Застосування новітніх технологій у розслідуванні та доказуванні воєнних злочинів (проблемні питання). *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. С. 84–102.

Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: затв. наказом Офісу Генерального прокурора України від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#top>.

Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою оптимізації залучення спеціалістів під час досудового розслідування: проект Закону України від 20.09.2023 № 10075. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42822>.

Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / Бишевец О.В., Погорецький М.А., Сергеева Д.Б. та ін.; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергеевої. Київ: Алєрта, 2015. 536 с. URL: <https://alerta.kiev.ua/pravo/463-rozsliduvannya-okremikh-vidiv-zlochiv.html>

Свобода Є. Ю., Михальчук Т.В., Шульга О.О. Технологія швидкісного встановлення ДНК-профілю – Rapid DNA. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2024. Вип. 81. Частина 3. С. 150–156.

Спеціалісти-криміналісти поліції документують військові злочини РФ на території Київщини. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7ksOYZEF8TM>.

Чаплинський К.О. Особливості застосування технічного приладу Rapid DNA «ANDE» у правоохоронній практиці. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 10.11.2023). Харків, 2023. С. 402–405.

Чорноус Ю.М., Лісцький А.В. Спеціальні знання у кримінальному провадженні: поняття, зміст, форми реалізації під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 479 (С. 477–480).

REFERENCES

Leichnam A. (2024) An internal validation of the ANDE Rapid DNA instrument for bone, tissue, and blood samples. A thesis presented in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Forensic Science. John Jay College of Criminal Justice, The City University of New York. 66. URL: https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1333&context=jj_etds.

V Convention on the Laws and Customs of War on Land and its Annex: Regulations on the Laws and Customs of War on Land. (1907) International Document of 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222.

Antonyuk P. Ye., Pyaskovskiy V. V. (2021) Written explanation of a specialist in the system of procedural sources of evidence in the pre-trial investigation of criminal offenses. *Forensic Science and Forensic Examination*. 66. 332–341. URL: <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/Antoniuk2.pdf>.

Verkhovna Rada of Ukraine. (2023) Conclusion on the draft Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to optimize the involvement of specialists during pre-trial investigation» dated 15.12.2023. URL: blob: <https://itd.rada.gov.ua/b8f8fed2-d06f-470b-aa82-d59d696ca107>.

ANDE. (n.d.) Identification of victims, when ANDE is ready to help. URL: <https://www.ande.com/>.

Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2017) Instructions on organizing interaction of pre-trial investigation bodies with other bodies and units of the National Police of Ukraine in preventing, detecting and investigating criminal offenses: approved by order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 07.07.2017 No. 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

Ministry of Defense of Ukraine. (2017) Instruction on the procedure for implementing the norms of international humanitarian law in the Armed Forces of Ukraine: approved by order of the Ministry of Defense of Ukraine dated 23.03.2017 No. 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17>.

Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2015) Instruction on the procedure for involving employees of pre-trial investigation bodies of the police and the Expert Service of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine as specialists to participate in conducting an inspection of the scene of the incident: approved by order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated 03.11.2015 No. 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>.

Ministry of Health of Ukraine. (2006) Instructions for filling out and issuing a medical certificate of death (form N106/o): approved by order of the Ministry of Health of Ukraine dated 08.08.2006 No. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1152-06>.

Kompanets E.M. (2020) Expert opinion as a prerequisite for proving infringement of intellectual property rights. *Journal of the Kyiv University of Law*. 2. 318–323. DOI: 10.36695/2219–5521.2.2020.60.

Criminal Code of Ukraine. (2001) Law of Ukraine dated 05.04.2001 No. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Criminal Procedure Code of Ukraine. (2012) Law of Ukraine dated 13.04.2012 No. 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#top>.

Tsutskiridze M.S., Krymchuk S.G., Vitvitskyi S.S. et al. (2023) Review of the scene of the incident based on the facts of reports on the discovery of places of spontaneous burials (based on materials from work in the deoccupied territories): a guide for practical workers of pre-trial investigation bodies. Kropyvnytskyi: Donetsk State University of Internal Affairs; Kyiv: Main Investigation Department of the National Police of Ukraine. 35–37.

Pogoretskyi M.A. (2023) Application of the latest technologies in the investigation and proof of war crimes (problematic issues). *Bulletin of Criminal Procedure*. 3–4. 84–102.

Office of the Prosecutor General of Ukraine. (2020) Regulations on the Unified Register of Pre-Trial Investigations, the procedure for its formation and maintenance: approved by order of the Office of the Prosecutor General of Ukraine dated 30.06.2020 No. 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#top>.

Verkhovna Rada of Ukraine. (2023) On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to optimize the involvement of specialists during pre-trial investigation: Draft Law of Ukraine dated 20.09.2023 No. 10075. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42822>.

Byshevets O.V., Pogoretsky M.A., Sergeeva D.B. et al. (2015) Investigation of certain types of crimes: textbook / eds. M.A. Pogoretsky, D.B. Sergeeva. Kyiv: Alerta. 536. URL: <https://alerta.kiev.ua/pravo/463-rozsliduvannya-okremikh-vidiv-zlochyniv.html>.

Svoboda E. Yu., Mykhalchuk T.V., Shulga O.O. (2024) Technology of rapid establishment of DNA profile – Rapid DNA. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*. 81 (3). 150–156.

YouTube. (2023) Police forensic specialists document Russian war crimes in the Kyiv region. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7ksOYzEF8TM>.

Chaplynsky K.O. (2023) Features of the use of the Rapid DNA «ANDE» technical device in law enforcement practice. Current issues of forensic examination and forensics: materials of the International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, November 10, 2023). Kharkiv. 402–405.

Chornous Yu.M., Lisitsky A.V. (2023) Special knowledge in criminal proceedings: concept, content, forms of implementation during the investigation of criminal offenses. *Legal Scientific Electronic Journal*. 1. 477–480.

UDC 343.982.325

Kavierina Tetiana Petrivna – Chief Specialist of the Department for
Persons, Missing in Special Circumstances
of the Secretariat of the Commissioner for
Persons for Persons Missing in Special
Circumstances Ministry of Internal Affairs of Ukraine
Dnipro
<https://orcid.org/0009-0001-7114-5173>
0664191061t@gmail.com

Kryvonos Maksym Vasylovych – PhD in Law, Associate Professor
Associate Professor at the Department
of Police Activities of Luhansk
Educational and Scientific Institute
named after E.O. Didorenko, Donetsk
State University of Internal Affairs
Kropyvnytskyi
<https://orcid.org/0000-0001-5252-0663>
krivonosmv@gmail.com

Algorithm for conducting for alternative identification of a person, who died as a result of a factor of force majeure (practical aspect)

The article proposes one of the most effective algorithms for conducting an alternative identification of a person (civilian or combatant) killed as a result of Russia's military aggression. This algorithm has been tested in the practical activities of investigators of the National Police of Ukraine since the end of March 2022, when the Kyiv region was de-occupied, but its use has been criticized due to certain procedural conflicts. Based on the available comments, this algorithm is used as an auxiliary one, and its results are only partially taken into account. Nevertheless, the media coverage of the results of the work of forensic specialists of the National Police of Ukraine (hereinafter referred to as the NPU) by the leadership of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (hereinafter referred to as the MIA) in the media arouses considerable interest among citizens, especially when it comes to the need to conduct genetic identification of their deceased relatives. Therefore, provided that the procedural sequence and combination of investigative (detective) actions are observed, and procedural documents are drafted correctly, the systematized algorithm presented by the authors has the right to exist as an independent tool for identification of a person.

It is the scientific substantiation of the possibility of practical use of the demanded algorithm for alternative identification of a deceased person (primarily a combatant), which combines various elements of non-genetic and genetic identification, that is the **purpose of the article**.

In accordance with this goal, the author uses a set of general scientific and special scientific methods of scientific knowledge: the dialectical method of scientific knowledge; general empirical methods (observation, comparison, description); logical approach (analysis, synthesis, generalization, analogy); special legal methods (comparative legal and systemic-structural).

The authors note that in the context of martial law and constant challenges associated with the influence of the force majeure factor, it is advisable to use combined methods of identification of the dead. In particular, the rapid method of examining samples of biological origin from a corpse using the ANDE6C Rapid DNA Analysis system can significantly simplify the identification procedure, which currently takes months. This method can and should be used as part of pre-trial investigations in criminal proceedings on the facts of deaths, identification of bodies of civilians and military personnel killed in missile and bomb attacks on residential areas, infrastructure and as a result of force majeure.

The study clarified the practical component and took into account the fact that the use of the rapid method of examining samples of biological origin described below was effective in documenting high-profile events that resulted from violations of the laws and customs of war and led to the death of people. It should also be noted that in practice, molecular genetic examinations have confirmed a high percentage of positive results obtained by using the ANDE6C Rapid DNA Analysis system for rapid DNA identification, conducted on the same objects of investigation.

It is stated that there is no proper procedural basis for the use of the rapid method of identification of the deceased person, since no relevant amendments to the criminal procedure legislation have been adopted (the draft Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to optimize the involvement of specialists during the pre-trial investigation of 20.09.2023 № 10075» was not supported by the Main Scientific and Expert Department of the Verkhovna Rada of Ukraine, and no alternative bills have been submitted so far). Given the lengthy process of adopting amendments to the legislation, which is carried out without taking into account the urgency of resolving the issue of procedurally correct application of the method of rapid analysis of samples of biological origin (hereinafter referred to as rapid analysis), it is advisable to develop and implement an agreed algorithm for alternative identification of the deceased person by analogy with the use of special knowledge during the examination (Article 237(3) and (7) of the CPC of Ukraine).

Keywords: identification of a person, war crimes, examination, investigative actions, non-genetic identification, molecular genetic examination, DNA research, forensics, combatants.